रेवानुसारी। तत्र जटापटले जटावाक्यम्। "क्रमे यथोक्ते पदजातमेव द्विरभ्यसेदुत्तरमेव पूर्व्वम्। अभ्यस्य पूर्व्वं च तथोत्तरे पदेऽवसानमेवं हि जटाभिधीयते" अस्यार्थः। क्रमे यथोक्ते सति क्रमोत्क्रमाभ्यामित्युक्ते क्रमप्रकारे पदजातं पदद्वयं वा पदत्रयं वा द्विवारमभ्यसेत्। द्विवारमभ्यसेत्। अभ्यासप्रकारः। उत्तरमेव पूर्व्वम्। क्रमवत्पदद्वयं गृहीत्वा पूर्व्वेण समं प्रथमम् उत्तरपदमभ्यसेत्। ततः उत्तरपूर्व्वपदयोः सन्धानद्वारा पूर्व्वम् द्विरभ्यस्योत्तरपदे अवसानम् एवंप्रकारेण अध्ययनं जटा अभिधीयते उदाहरणेन दर्श्यते। अग्निमीळे ईळेऽग्निमग्निमीळे ईळे पुरोहितं पुरोहितमीळे ईळे पुरोहितमित्यादि ज्ञेयम्। अथ दण्डलक्षणम्। "क्रमसक्तं विपर्य्यस्य पुनश्च क्रमसत्तरम्। अङ्गर्चादेव मुक्तोक्तः क्रमदण्डोऽभिधीयते। उदाहरणम्। अग्निमीळे ईळेऽग्निम् अग्निमीळे ईळे पुरोहितम् पुरोहितमीळेऽग्निमित्यादि ज्ञेयम्। अथ मालालक्षणम्। "ब्रूयात् क्रमविपर्य्यासावर्धर्चस्यादितोऽन्ततः। अन्तं चादिद्वयेदेवं क्रममालेति गीयते। माला मालेव पुष्पाणां पदानामङ्घ्रिणी हिता। आवर्त्तने क्रमस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः। अथ शिखालक्षणम्। "पदोत्तराङ्घ्रटामेव शिखामार्य्याः प्रचक्षते। अथ लेखालक्षणम्। क्रमद्विस्त्रिचतुःपञ्चपदक्रममुदाहरेत्। पृथक् पृथक् विपर्य्यस्य लेखामाहुः पुनः क्रमात्"। अथ ध्वजलक्षणम्। "ब्रूयादादेः क्रमं सम्यगान्तादुत्तारयेदपि। वर्गे च ऋचि यत्र स्यात् पठनं स ध्वजः स्मृतः"। अथ रथलक्षणम्। "पादयोर्द्वयोर्वापि सङ्गोत्वा दण्डवद्रथः"। अथ घनलक्षणम्। "जटामुक्त्वा विपर्य्यस्य घनमाहुर्मनीषिणः"। अन्यच्च। "जटाशिखाघनाः प्रोक्ता क्रमपूर्व्वा मनीषिभिः"। इति विकृतिलक्षणान्युक्तानि। अध्ययने संहितापारायणम् पदपारायणम् जटापारायणम् क्रमदण्डपारायणं चतुष्पारायणमित्यर्थः! एतेषां शाखाः पञ्च भवन्ति। एतेषां वेदपारायणानां पञ्च शाखा भवन्तीत्यर्थः। ताः काः ? । आश्वलायनी सांख्यायनी शाकला बाष्कला माण्डूकी चेति इति प्रसिद्धाः। तेषामध्ययनम्। तेषाम् आश्वलायनादिशाखानां समानाध्ययनं सूचयति। अध्यायाश्चतुःषष्टिः। अग्निमीळे अयं देवायेत्यादि। चतुःषष्टिरध्याया इत्यर्थः। मण्डलानि दशैव तु। अग्निमीळे—कृषुष्वकम् इत्यादि उपाकर्म्मणि प्रसिद्धानि इत्यर्थः! वर्गाणां परिसंख्यातन्हि सहस्रे षट्शते। वर्गादिः आश्वलायनाः संख्या बालखिल्यैर्विना ज्ञेया। षट्शतसहस्रद्वयं वर्गा इत्यर्थः। सहस्रमेकं सूक्तानां निर्विशङ्कं विकल्पितम्। दश सप्त च पञ्चान्ते। सप्तदशाधिकसहस्रं सूक्तानीत्यर्थः। संख्यातं वै पदक्रमम्। एकं शतसहस्रं च द्विपञ्चाशत्सहस्रकम् सार्द्धम् चतुर्दश वासिष्ठानामितरेषां पञ्चाशीतिः। एकलक्षद्विपञ्चाशत्सहस्रपञ्चशतं चतुर्दश वासिष्ठानां वसिष्ठगोत्रिणाम् इन्द्रोभिरेकसप्ततिपदात्मकोवर्गोनास्ति। एतद्गोत्रीयाणां पञ्चाशीत्यधिकपदानीत्यर्थः। अथ बालखिल्यसंहितपदसंख्या उच्यते। लक्षैकन्तु त्रिपञ्चाशत्सहस्रं शतसप्तकम्। पदानि च द्विनवतिः प्रमाणं शाकलस्य च। एकलक्षत्रिपञ्चाशत्सहस्रसप्तशतं द्विनवति शाधिकानि पदानि इत्यर्थः। पदानि बालखिल्यस्य अर्कसंख्याशतानि च। अधिकानि तु सप्तैव वर्गा अष्टादश स्मृताः सप्ताधिकाष्टादशशतानि पदानीत्यर्थः। इत्याश्वलायनानाम् सांख्यायनानान्तु बालखिल्यसंहितपदसंख्या उच्यते। शाकल्यस्य पदलक्षमेकं सार्द्धं तथैव त्रिसहस्रयुक्तम्। शतानि सप्तैव तथाधिकानि चत्वारिंशच्च पदानि चर्चा। शाकल्योमाण्डूकगणस्यसंहितापदानि एकलक्षत्रिपञ्चाशत्सहस्रसप्तशतचतुश्चिंशदधिकानि पदानीत्यर्थः। पदानि बालखिल्यस्य षट्संख्याशतानि च षड्शीत्यधिकानि वर्गाः सप्तदशापि च। एकादशशतषट्पञ्चाशदधिकानि बालखिल्यपदानीत्यर्थः। अष्टपञ्चाशत्पदात्मकत्रयस्य यन्त्रिजो वर्गोनास्ति आश्वलायनानाञ्चतुर्द्वयात्मको वर्गः। इत्याश्वलायनसांख्यायनशाखयोरध्ययनयोर्भेद इत्यर्थः। अथ पारायणे ऋक्परिमाणमुच्यते। ऋचां दश सहस्राणि ऋचां पञ्चशतानि च। ऋचामशीतिः पादस्य पारायणं प्रकीर्त्तितम् एतत्पारायणं बालखिल्यैर्विना संख्यातम्। बालखिल्यानि पारायणे न सन्ति। तदुच्यते। ऋग्वेदान्तर्गतबालखिल्यमेकादशसूक्तम् सूक्तसहस्रसप्तदशाधिकमित्यत्र ऋचां दशसहस्राणीत्येतत्संख्या व्यतिरिक्तानि बालखिल्यानीति प्रसिद्धिः" भाष्यम्। अत्र प्रधान शाखाभेदाभिप्रायेण पञ्चविधत्वसूक्तम् "ऋग्वेदस्य तु शाखाः स्युरेकविंशतिसंख्यकाः" सुक्तिकोपनिषदि एकोनविंशतिभेदोक्तिः प्रशाखाभिप्रायेण अत एव प्रशाखाभ्य इति प्रागुक्तभाग० वाक्ये तथोक्तम्। यस्य उपनिषद्वेदस्तु उपनिषच्छब्दे उक्तः। "ऋग्वेदो देवदैवत्यो यजुर्वेदस्तु मानुषः। सामवेदः स्मृतः पैतृदैवत्यो ऽथर्वणिर्ब्रह्मणिः